

COMEMORAREA A 200 DE ANI DE LA RUPERA BASARABIEI DIN TRUPUL MOLDOVEI BASARABIA ÎN INIMA ȘI ÎN MINTEA LUI APOSTOL D. CULEA

*prof. univ. dr. Radu Ștefan Vergatti
av. dr. Cristina Vergatti*

Anul acesta, 2012, se împlinesc două secole de la comemorarea cedării pământului moldovenesc dintre Prut și Nistru, cu populație românească, de către Sublima Poartă Imperiului Țarist.

Predarea acestui teritoriu s-a realizat prin tratatul de pace semnat la 27 martie 1812, în fastuosul salon al palatului omului politic balcanic, armeanul Manuc bei Mirzaiani¹ aflat în București². Actul prin care sultanul ceda țarului un teritoriu pe care nu-l deținea în virtutea drepturilor internaționale³, dar pe care a fost obligat să-l iscălească la presiunile ambasadorului Regatului Marii Britanii⁴, nu a fost uitat de români. A fost privit constant ca un abuz, un act de lăcomie al Imperiului Țarist, care încerca astfel să înainteze spre Istanbul. Intelectualii din România și cei corecți din Basarabia au demonstrat neîntrerupt că pe ambele maluri ale Prutului trăiește același popor, cel român. În cadrul acestei mișcări ample a masei imense a oamenilor de rând un rol deosebit, permanent, l-au avut preoții, institutorii și învățătorii. În ultima parte a secolului al XIX-lea, adevărat veac al formării statelor etnice prin spulberarea imperiilor-închisori ale națiunilor, în fruntea intelectualilor s-au situat nume remarcabile. A fost cazul, în România, a unor profesori ca Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu-Motru, A. C. Cuza, Ion Bogdan-Duică etc. Nicolae Iorga a reunit în jurul lui, prin „școala de vară” de la Vălenii de Munte, o serie de vârfuri ale învățătorimii românești. Între aceștia s-au remarcat Apostol D. Culea, Ion Mihalache, D. V. Țoni, T. Pamfil etc.

1. Pentru viața și activitatea lui Manuc bei Mirzaiani, v. Gheorghe Bezviconi, *Manuc Bei*, ed. a doua, Chișinău, 1938; Ștefan Ionescu, *Manuc Bei: zaraf și diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 1976, *passim*.

2. Pentru una din cele mai recente și amănunțite descrieri ale condițiilor de încheiere a păcii, v. Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional (1806-1820)*, București, 1993, p. 37-64; *Istoria românilor*, vol. VI, *România între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821)*, coord. P. Cernovodeanu, Nicolae Edroiu, București, 2002, p. 697-720.

3. Ibidem. *Istoria românilor*, vol. VI, ed. cit., p. 591-598.

4. Ibidem; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 37-64.

Cu toate că ei erau institutori, niciodată nu au uitat originea lor rurală, nevoia de a lupta pentru ridicarea culturală a satelor. Am făcut această precizare deoarece, până imediat după primul război mondial exista o deosebire între institutori și învățători. Primii erau destinați să predea în ciclul primar în mediul urban, cei din a doua categorie, a învățătorilor – în același ciclu, dar în mediul rural.

Acești institutori au fost atrași în viața politică, formați în special de ideile naționale, promovate de Nicolae Iorga și A. C. Cuza și de cele corporatiste susținute de Constantin Dobrescu-Argeș și apoi Constantin Stere.

În cadrul „Școlii” de vară de la Vălenii de Munte s-a impus și s-a afirmat Apostol D. Culea. Era unul dintre principalii discipoli ai profesorului N. Iorga.

Apostol D. Culea, bunicul vitreg matern al lui Radu Ștefan Vergatti, s-a născut la 6 august 1882 în satul Sudiți din județul Ialomița. Părinții lui, Dumitru și Maria, erau țărani înstăriți, proveniți, după tradiția orală a familiei, din rândul mocanilor emigrați în secolul al XVIII-lea din Mărginimea Sibiului. Apostol, sau Lică, așa cum era alintat în familie, era cel mai mic dintre cei 12 copii câți au avut părinții săi. Dintre aceștia nu trăit trei fete⁵ și Apostol. Tatăl lui Apostol, Dumitru, a decis să facă efortul material și să-l dea la învățătură, la Școala Normală din Galați⁶. După o copilărie dominată de mama sa, o femeie înaltă, muncind ogorul încinsă cu un brâu, de care era legată o copaie în care era un copil, Apostol, și după absolvirea cursurilor din comuna natală unde predă dl. Trandafir, vâstarul adolescent al familiei Culea s-a îndreptat către orașul-port Galați. Acolo a urmat, între anii 1897-1902, cursurile școlii Normale. La absolvire a fost numit institutor la Școala de Aplicație a școlii Normale – Galați⁷.

În anul 1905, datorită criticii severe pe care Apostol Culea a adresat-o unei părți a corpului didactic de la Școala Normală din Galați, pentru că deplângea lipsa unor serioase criterii la selecționarea profesorilor de școli normale și arăta cât de multe „elemente slabe se găsesc tocmai în școalele cu misiunea de a forma pe viitori luminători ai poporului”, Apostol D. Culea a fost mutat disciplinar, ca o răzbunare, la Tulcea și apoi mai departe în Delta Dunării⁸. Acolo, în imediata vecinătate cu granița Basarabiei, pe care o cunoștea din poveștile învățătorului său din Sudiți, dl. Trandafir, care era basarabean fugit în România după reunirea din 1878, tânărul Apostol a luat legătura direct cu realitățile locului, cu românii dintre Prut și Nistru.

Acolo și-a dat seama și a înțeles argumentat unitatea întregului popor român. A început apropierea de profesorii Nicolae Iorga, A. C. Cuza, C. Stere, C. Rădulescu-

⁵ Una dintre fete s-a măritat cu învățătorul Ion Fotă, care în 1982 a fost co-organizator alături de Radu-Ștefan Vergatti al centenarului Apostol D. Culea. Manifestarea a avut loc în Comuna Sudiți, Județul Ialomița.

⁶ G. T. Dumitrescu, *Învățătorul Apostol D. Culea*, în *Omagiu lui Apostol Culea*, București, școala Poporului, 1940, p. 215-216.

⁷ Ibidem.

⁸ Cf. D. V. Țoni, Pentru Apostol D. Culea, în *Omagiu lui Apostol Culea*, ed.cit., p.17-18

Motru etc., care din anul 1906 au pus bazele temeinice ale mișcării naționale pentru întregirea României.

Din aceiași ani datează și conceperea unor lucrări cum ar fi „Învățămintul despre natură”⁹, mult apreciată de prof. Ion Simionescu, culegerea de povestiri păstrate de memoria colectivă publicate ulterior sub titlul „Când moldovenii făceau strajă la Nistru”¹⁰, precum și „Povestiri cu domnul nostru Isus Christos, alese din literatura lumii”¹¹.

Din anul 1906 a început să frecventeze „școala” de la Vălenii de Munte și să publice în ziarul „Neamul românesc”, seria politică și seria culturală, al lui Nicolae Iorga¹². Din aceeași perioadă, Apostol Culea a început să colaboreze cu articole la ziarele basarabene „Basarabia”¹³, și apoi la „Cuvânt Moldovenesc”¹⁴. În cuvinte

9. Cf. Apostol D. Culea, *Învățămintul despre natură*, Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910.

10. Idem, *Când moldovenii făceau strajă la Nistru*, ed. I, Tipogr. Jockey Club, București, 1926.

11. Idem, *Povestiri cu domnul nostru Isus Christos, alese din literatura lumii*, Tip. Liceului Carol I, Craiova, 1928; republicată în anul 1999, de editura Leal, la București, fără a se fi cerut acordul niciunui dintre membrii familiei.

12. Cf. G. T. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 222-223. În articol este reproducă mărturia lui Apostol D. Culea: „Generația mea s-a dezvoltat sub trei curenți sincronice, cu puncte de contact între ele variate, cu rezonanțe variate la sate și în comunitatea învățătoarească: curentul haretist, cu activitatea lui extrașcolară și cooperatistă, curentul poporanist dela „Viața Românească” și curentul sămănătorist-naționalist al d. Prof. Nicolae Iorga. Noi, cei grupați la revista „Vremea Nouă”, aparțineam mai mult sau mai puțin unuia din aceste mișcări sociale, după temperament și preocupări. Ion Mihalache, de pildă, înclina mai mult spre cele două curenți dintâi. Eu și cu Șoni, At. Necula, Petre Ștefănescu-Dragomir, Ion Ciocărlan...eram cu totul absorbiți de personalitatea d. Iorga. Dacă am fost puternic înrăurit de curentul iorghist (eu mai mult în latura culturală, Țoni în cea politică și amândoi conducând secții de ale Ligii Culturale, foarte active), atât de multiplu în manifestări începând dela literatura „Sămănătorului”, trebuie să recunosc că au făcut rânduială în cugetarea mea din întâia tinerețe și prof. A. C. Cuza, îndeosebi prin cărțile *Despre Poporație și Naționalitatea în artă*; prof. C. Rădulescu-Motru prin cărțile *Cultura română și politicianismul*, *Știință și Energie*, Aurel C. Popovici prin cartea *Naționalism sau Democrație?* (...) Vestitele cursuri de vară dela Vălenii de Munte, cu tineret din toate provinciile românești încă neunite, le-am cercetat an cu an. Aici mi-am lărgit orizontul spiritual, de aici plecam cu setea de a ști tot mai mult și tot mai multe în diversitate. Chiar și pedagogia nouă, tot la Văleni s-a vorbit de ea pentru întâia oară. (...) Căci la Văleni, contingentul învățătoresc era cel mai numeros; și Țoni era agentul recruta. Tendința de a ne privi profesia, specialitatea, prin ideologia culturii naționale, ei, d-lui Iorga o datorez.”

13. În primă formă, ziarul Basarabia a apărut în decembrie 1905 la Geneva, dar având scris pe frontispiciu că era editat la Chișinău. Acest prim ziar, care-i avea redactori pe Zamfir C. Arbore și pe dr. Petre Cazacu, a avut doar 6 numere. Din 24 mai 1906 acest ziar a fost continuat de altul cu același nume, avându-i ca redactori pe Em. Gavrilă, Vasile Hartia, Ion Pelivan. El a fost interzis la 12 martie 1907, datorită publicării în paginile lui a poemului Deșteaptă-te române, de către Pintilie Cubolteanu (Pantelimon Halippa); în anul 1930 ziarul Basarabia a apărut sub același titlu, la Chișinău. Aceste două ziare au apărut din inițiativa și sub conducerea prof. C. Stere și a emulilor lui. Celelalte ziare apărute sub denumirea Basarabia (1918-1919; 1924 etc.) au fost cu apariții în general neregulate, la care nu a colaborat Apostol D. Culea.

14. Apostol Culea a colaborat la prima serie a ziarului „Cuvânt Moldovenesc” de la Chișinău, între

pătrunse de căldura sufletului a descris Apostol Culea primirea în iunie 1910, la Vălenii de Munte, de către Nicolae Iorga a lui Ioan Pelivan, „părinte al mișcării naționale din Basarabia”. „Un zvon prinsese să umble printre noi cursiștii, într-o seară din vara anului 1910: sosesc niște moldoveni din Basarabia: Cine sunt? Din ce parte a Basarabiei vin? Cum au îndrăznit să treacă Prutul de acolo, de unde știrile ajungeau la noi rare și aproximative, ca din lumea Planetei Marte? Cum or fi la chip și la port? și în temperatura Vălenilor de atunci, solii de peste Prut ne păreau coborâți din *Neamul Șoimăreștilor* (...). În așteptarea mosafirilor, trăiam o Moldovă de închipuire de pe la 1600, când o ușă se deschide. Ahea îți face loc în sala ticsită un voinic blond, înalt, cu nas de șoim, urmat de o doamnă. Era Ion Pelivan de la Bălți și o rudă a sa Doamna Ouatu, preoteasă dacă nu mă înșel. Privirile electrizate ale ascultătorilor s-au pironit pe noii veniți, nu mai puțin emoționați ca noi. Ne-am ridicat în picioare și cred că ropotele ne-au tăbăcit palmele în seara aceea. (...) Veniseră la noi în seara aceea cele două Basarabii de atunci: una pe jumătate rusificată, dar cu o licărire de conștiință națională, care se dorea totuși păstrată și cealaltă Basarabie, trează, încrezătoare în destinul unificator, ce va să fie...”¹⁵

Imediat s-au rostit cuvinte de bun sosit din partea prof. N. Iorga și a lui I. Pelivan. Vorbitorii au fost îndelung aplaudați și ovaționați de cei prezenți¹⁶.

Între Apostol D. Culea și Ion Pelivan s-a născut un sentiment de simpatie reciprocă. El va dura toată viața. Afirmăția ne-o sprijinim pe corespondența purtată de cei doi. La 29 septembrie 1910 Ioan Pelivan scria și răspundea lui Apostol Culea, care-i trimisese textele și notele de la „Balada Oltului” și de la „Baba Hârca”, „...ce la toți au plăcut”¹⁷.

În vara anului 1912, în timpul vacanței școlare, Apostol Culea, împreună cu prietenii săi D. V. Țoni și Nicolae Dunăreanu, au închiriat vaporul „Domnul Tudor” și au organizat o excursie pe Dunăre, de la Galați până la Ismail. La ea au participat 160 de profesori și învățători din Brăila, Galați și Tulcea. Ajunși în marele port dunărean Ismail, cu populație românească aflată sub stăpânire rusească, profesorii și institutorii români au cântat și au declamat versuri ce aminteau de vremurile trecute,

„anii 1913-1921. Din 1917 ziarul și-a schimbat denumirea în „Sfatul Țării”, organ oficios al guvernului Basarabiei, la care deasemeni a colaborat Apostol Culea.

15. A.N.I.C., fond 1449, dosar 215, f. 1.

16. Ibidem.

17. Cf. Ioan Pelivan, *Deșteptarea națională. Corespondență. Memorii (1900-1918)*, îngrij. de Gheorghe Negru, în „Destin românesc. Revistă de istorie și cultură”, serie nouă, An IV (XV), nr. 5-6 (63-64), Institutul Cultural Român, Chișinău, 2009, p. 48-49. pentru corespondența dintre Ioan Pelivan și Apostol D. Culea a se vedea și scrisorile depuse în anul 1982 la Muzeul Memorial Apostol D. Culea din Sudiți, Ialomița; epistolele au fost încredințate de văduva lui Apostol D. Culea, Natalia Louise Culea, de fiica ei, Natalia Theodora Ciobanu și de fiul acesteia din urmă, Radu Ștefan Vergatti, dlui. Răzvan Ciucă, director al Muzeului Județean Ialomița.

când acolo străjuiau domnitorii Moldovei.

Vizita a avut un răsunet puternic între învățătorii și românii din Basarabia. Din fericire autoritățile țariste, în special Ohrana, nu și-au dat seama imediat de implicații. Vaporul „Domnul Tudor” și-a pus zbaturile în mișcare și s-a întors rapid la Galați¹⁸.

Apostol Culea și D. V. Țoni au publicat articole entuziaste despre acea vizită în ziarul „Neamul românesc”, condus de profesorul Nicolae Iorga. Abia atunci autoritățile rusești din Basarabia și-au dat seama de însemnătatea vizitei la Ismail și de implicațiile ei.¹⁹

Apostol Culea era cunoscut de poliția țaristă. Era înregistrat ca un propagandist român, militant pentru unirea străvechiului pământ moldovenesc cu România. Catalogarea lui în acest sens s-a făcut și datorită colaborării la ziarele din Basarabia. Din fericire pentru Apostol Culea el a primit în anul 1912 o bursă pentru Italia²⁰. A plecat acolo. Călătoria timp de un an i-a fost de folos deoarece a învățat bine limba, a cunoscut realitățile culturii italiene, în special ale pedagogiei și a luat contact nemijlocit cu mișcarea socialistă din Romagna și Emilia. Cele văzute și învățate acolo le-a consemnat în cartea „Însemnări din cultura Italiei”²¹.

Plecarea în străinătate nu a provocat o ruptură a legăturilor lui Apostol Culea cu fruntașii românilor din Basarabia. Doar a ieșit momentan din vizorul Ohranei și al Siguranței Statului din Regatul Român.

Au urmat anii primului război mondial. Apostol Culea a fost mobilizat în cadrul aparatului de propagandă al armatei. După intrarea Regatului României în război (noaptea de 14/26 – 15/27 august 1916) Apostol Culea a scris o serie de articole în „Neamul românesc” și a rostit numeroase conferințe în fața trupelor române.

În timpul războiului, în anul 1917, s-a produs o mare cotitură în direcția relațiilor Regatului României cu Basarabia. Se știa că în Imperiul Țarist era o puternică mișcare ce urmărea crearea statelor etnice. S-a ajuns la prima dezmembrare

18. Cf. *De vorbă cu prozatorul Nicolae Dunăreanu*, în „Basarabia literară”, an 1, nr. 19, 3 august 1942.

19. Ibidem. Nicolae Dunăreanu relatează: „Ca să putem înșela supravegherea rușilor, am numit această excursie „Excursia profesorilor secundari”. De fapt era făcută sub auspiciile Ligii Culturale. Excursia a fost foarte bine organizată, oficialitățile din Ismail primindu-ne cu muzică și cântându-ne Imnul Regal Român. Noi am avut un taraf de lăutari de la Galați, care a răspuns cu imnul „Boje Țarea Hrani” (Doamne, păzește-l pe țar). Pentru prima oară de la 1877, a ancorat în portul Ismail un vapor românesc. Tot orașul ieșise în întâmpinarea noastră cu flori. Entuziasmul părea de nestăvilit. După o primire oficială, sărbătorească, Țoni și Culea au făcut imprudența de au scris în „Neamul Românesc” un articol, în care arătau dedesubturile acestei excursii. Din cauza aceasta am avut mari neplăceri cu rușii” (ibidem); a se vedea același eveniment, relatat tot de N. Dunăreanu, *Cu anii în urmă. O excursie în Basarabia sub ruși*, în *Omagiu lui D. V. Țoni*, Tiparul Oltenia, București, 1939, p. 45-49.

20. Cf. Apostol D. Culea, *Cu D. V. Țoni și despre D. V. Țoni (Amintiri)*, în *Omagiu lui D. V. Țoni*, ed. cit., p. 27-29.

21. Apostol Culea, *Însemnări din cultura Italiei*, Editura Institutului de Arte Grafice „Tipografia românească”, București, 1914.

a Imperiului Țarist. A abdicat țarul Nicolae II (2 martie 1917). Puterea politică din Rusia căuta noi structuri. Atunci au izbucnit flăcările mișcărilor etnice. În martie-aprilie 1917 în Basarabia a apărut și s-a consolidat Partidul Național Moldovenesc ca urmare a acțiunilor întreprinse asiduu de Ioan Pelivan, Ștefan Ciobanu, Ioan Văluță²². În programul partidului se arăta că se luptă pentru „slobozenie”, națională, bisericească și culturală²³. Câteva zile mai târziu, la 6-7/19-20 aprilie 1917 fruntașii populației din Basarabia au cerut autonomia regiunii, folosirea limbii române în administrație, predarea în școli în limba română, în fine, slobozenie pentru români²⁴. La 18 aprilie/1 mai 1918, în Chișinău, a avut loc întâlnirea delegaților Sfatului (Sovietului) Soldaților și Ofițerilor Români și a reprezentanților Partidului Național Moldovenesc. S-a cerut imediata constituire a Sfatului Țării, ca organ conducător al Basarabiei.

Reacția bolșevicilor nu a întârziat. La Odessa a fost convocat congresul Partidului Socialist Român din Basarabia. Nu a avut forța necesară pentru a mobiliza un număr minim de delegați.

În schimb, în mai 1917, la Chișinău, s-au desfășurat lucrările Adunării Corpului Didactic din Basarabia. În unanimitate s-a cerut autonomia Basarabiei în cadrul Imperiului Rus. Nu trebuie neglijată situația creată prin participarea la acea Adunare a unor profesori și învățători din România. Ei au venit în calitate de simpli observatori, așa cum au fost Onisifor Ghibu, Andrei Oțetea, Apostol Culea, D. V. Țoni etc. Ca urmare a derulării rapide a evenimentelor, la 23 mai/4 iunie 1917, în Palatul Libertății din Chișinău, delegații au hotărât alcătuirea Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaților și ofițerilor. A fost primul organ central de coordonare a activității politice din Basarabia. Președintele lui a fost ales Gheman Pânteă²⁵.

La 20 noiembrie 1917, la Chișinău, Comitetul s-a transformat în Sfatul Țării, organ executiv și legislativ care urma să conducă Basarabia. Era o necesitate pentru oprirea acțiunii rapide în vederea adâncirii realizărilor revoluției din februarie 1917 din Rusia. În vederea acestui scop, premierul Rusiei, avocatul Al. Kerenski îl trimisese în Basarabia încă din iunie 1917 pe Ion Inculeț²⁶, consăteanul lui Ioan Pelivan. Bolșevicii, la rândul lor, au încercat să oprească mișcarea românească prin comisari trimiși de la Petrograd, Moscova și Kiev. Între cei care au acționat în Basarabia, în mod brutal, armat, împotriva românilor, îi putem aminti pe Iona Iukir, fiul unor farmaciști evrei din Chișinău, viitor mareșal al URSS, Gh. Laifer, L.

22. Cf. Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, *Ioan Pelivan. Părinte al mișcării naționale din Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011, p. 82-83 și urm.

23. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 556.

24. Ibidem, p. 557.

25. Cf. Ion Constantin, *Gheman Pânteă. Între mit și realitate*, Ed. Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, p. 40-41.

26. Cf. I. Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, *op. cit.*, p. 89.

Fițelev, L. Sepetievski, Vasiliev-Totleboim etc.

Lor le-au răspuns intelectualii români, veniți din toată România. Ei au mers, în căruțe, din sat în sat, în întreaga Basarabie pentru a pleda în favoarea unirii cu România. Între cei care au luptat cu forța cuvântului contra armelor bolșevice și-au înscris numele Onisifor Ghibu, Andrei Oțetea, Apostol Culea, Nicolae Dunăreanu, George Tofan, V. Haneș, G. Munteanu-Râmnic, Mihail Sadoveanu, Constantin Agârbiceanu, Ion Minulescu, N. Beldiman etc. Au avut succes. Românii i-au urmat.

Au fost ajutați și de legile apărute atunci în Rusia. În 14/27 septembrie 1917, Al. Kerenski a declarat republica în Rusia, în locul Imperiului țarist. Același premier la 25 septembrie/8 octombrie 1917 a semnat un ucaz prin care recunoștea egalitatea tuturor popoarelor din Rusia. După cucerirea puterii de către bolșevici (24 octombrie/7 noiembrie 1917), V. I. Lenin a promulgat Decretul asupra drepturilor popoarelor din Rusia (2/15 noiembrie 1917), cu același conținut ca actul semnat de Al. Kerenski.

Având o bază legală, Sfatul Țării la 2 decembrie 1917 a declarat că Basarabia va fi Republică Poporană (Democrată) moldovenească, iar la 8 decembrie a ales Consiliul Directorilor Generali ai Basarabiei – guvernul. În acel moment noua republică urma să fie autonomă în cadrul Republicii Ruse²⁷. Abia la 24 ianuarie 1918, la Chișinău, Sfatul Țării a proclamat Basarabia Republică Democratică Slobodă.

Actul arată că Basarabia devenise independentă. Acțiunile tenace și obstinate ale intelectualilor români dăduseră rezultat. Ele au atins apogeul când, la 27 martie 1918, la Chișinău, Sfatul Țării a votat cu majoritate unirea cu România.

A continuat munca intelectualilor pentru integrarea noii regiuni în Regatul României. Era o necesitate, deoarece în Basarabia continuau să existe și să funcționeze vechile structuri ale Imperiului Țarist. Unul dintre fruntașii acțiunii de modernizare și europenizare a Basarabiei a fost Apostol Culea.

Apreciindu-i calitățile de organizator, munca depusă până atunci în slujba basarabenilor, profesorul Ștefan Ciobanu, care conducea Directoratul Instrucțiunii Publice (ministerul Învățământului) pentru Basarabia, l-a numit pe Apostol Culea director al Directoratului Instrucțiunii (Propagandă culturală). A deținut acest post între anii 1918-1922. În această calitate a publicat numeroase articole în „Școala Basarabiei” apărută la Chișinău. Era o revistă unde Apostol Culea deținea rolul conducător, de prim-redactor²⁸. În această calitate, începând din anul 1918, a

27. La 14/26 septembrie 1917 Kerenski a declarat Rusia republică.

28. „Școala Basarabească. Revistă oficială a directoratului de instrucțiuni, sub auspiciile Directoratului Instrucțiunii Publice”, apărută lunar între 1918, noiembrie, 1 – decembrie 1940; director Ștefan Ciobanu, prim-redactor Apostol D. Culea. Între anii 1919-1920 a avut ca subtitlu „Revistă a învățământului din Basarabia”, „Revistă pentru învățământ și educație națională”, iar între 1922-1936 „Revistă pentru cultură, învățământ și educație națională” (Cf. *Presa basarabească de la începuturi până în anul 1957. Catalog*, ed. îngrij. de Lidia Kulikovski, alcătuitor Margarita Șcelcikova, lector Vlad Pohilă, consultanți
www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

publicat o serie de articole militând pentru predarea alfabetului latin, pentru scrierea și vorbirea în clasă în limba română. A cerut să se pună accentul pe limba și literatura română, pe istoria și geografia patriei. În vederea atingerii acestui țel, Apostol D. Culea, susținut de prof. N. Iorga și prof. Șt. Ciobanu, a organizat cursuri de vară obligatorii, în care, învățătorii trebuiau să studieze limba română. Era o necesitate. Învățătorii care predaseră până atunci în Basarabia erau formați în școlile normale rusești pentru predare în limba rusă, cu alfabet rusesc. Or, din 1918, după unirea cu România, se impunea ca în Basarabia să se predea, începând cu ciclul primar, în limba română și să se scrie cu alfabet latin. Apostol D. Culea a avut un mare merit în această direcție, a românizării învățământului, a cadrelor de predare și a întregii populații basarabene.

Concomitent, a relevat importanța orelor de educație fizică pentru elevii din ciclul primar și pentru cei din cel gimnazial. Era necesară o schimbare față de organizarea învățământului primar în vechea Rusie, unde educația fizică o preda intendentul școlii. Apostol Culea s-a arătat preocupat de predarea orelor de către profesori specializați deoarece tinerii puteau dobândi astfel o pregătire pre-militară, care servea în primul rând apărării țării, dar și întăririi sentimentelor naționale²⁹.

Cu multă patimă și dăruire a mai scris în ziarele și revistele din Basarabia „Cuvânt moldovenesc”, în oficiosul „Sfatul Țării” și în „România Nouă”. Din articolele scrise și publicate de Apostol Culea rezultă că el era preocupat de ridicarea culturală a lumii satelor. Era firesc. Acolo, populația majoritară era de origine etnică românească. În vederea întăririi acesteia el a făcut apel la învățători. Pentru ei a creat așezămintele culturale, sufletul răspândirii românismului în mediul rural, mai ales că erau înzestrate cu biblioteci.

Între timp, în anul 1918, se căsătorise cu văduva de război Nathalie-Louise Ciobanu, născută Drouhet³⁰. În anul 1922 a fost numit inspector general la Casa Școalelor din București, la a cărei reorganizare lucrează. Urma să fie un model pentru întreaga Românie școlară.

Concomitent, la propunerea profesorului N. Iorga, a început să lucreze și la organizarea Fundației Regale Principele Carol. Tot în urma intervenției și

²⁹ Întâlnesc Silvia Grossu, Gheorghe Palade, Ion Dron, Chișinău, 2002, p. 16, 205).

²⁹ Cf. Apostol D. Culea, *Temelia educației naționale*, în „Școala Basarabiei”, an I, nr. 6, aprilie 1919, p. 25; idem, *Jocurile copiilor din punct de vedere al pedagogiei sociale*, în „Școala Basarabiei”, an I, nr. 12, octombrie 1919, p. 7-8; idem, *Cum Franța își prepară apărarea națională*, în „Școala Basarabiei”, an III, nr. 1, noiembrie 1920, p. 46.

³⁰ Nathalie-Louise Ciobanu, bunica autorului articolului de față (prof. Radu Ștefan Vergatti) fusese măritată cu profesorul Nicolae Ciobanu. Acesta murise în noiembrie 1916, în timpul primului război mondial, în luptele care încercau să apere Pasul Predeal în fața înaintării trupelor austro-ungare. Nicolae Ciobanu este înmormântat în Cimitirul Eroilor din Predeal.

susținerii profesorului Iorga a fost numit și Director al Direcției Culturii Populare din Ministerul Învățământului. Aici Apostol Culea va continua să lucreze pentru ridicarea culturală a lumii satelor, cu privire specială pentru Basarabia. Va finaliza cu greu legea de organizare a „Așezămintelor culturale”, căci între timp devenise și Director al Direcției Învățământului Primar din Ministerul Educației. Abia în anul 1938 a putut prezenta, în cadrul Fundațiilor Regale, Legea de organizare a „Așezămintelor culturale”. Aici a lucrat alături de profesorul Dimitrie Gusti. Împreună cu acesta a elaborat programele pentru „Școlile superioare săteti”. Ele au împânzit întreaga Românie. Ca urmare, prin Decret Regal semnat de regele Carol II, Apostol Culea a fost numit Director General al Direcției Așezămintelor Culturale.

Paralel cu aceste munci cu caracter politico-administrativ, Apostol Culea a continuat să se aplece asupra Basarabiei. În anul 1918 a publicat prima ediție a lucrării „Povățuitor școlar sau Metodică teoretică și practică pentru învățătorii școalelor din Basarabia”³¹. Am precizat că atunci a fost prima ediție, deoarece lucrarea a fost mereu îmbogățită și publicată în ani succesivi. Era o necesitate. În anul 1918 sub conducerea lui Apostol Culea au apărut primele școli primare românești în Basarabia. Era o noutate ce servea la întreținerea și renașterea românismului. Acolo, în Basarabia, țarismul fusese eficace în domeniul asupririi naționale, nepermițând existența niciunei școli românești. Prin contrast, Imperiul Habsburgic acceptase ca în zonele românești dominate de el să funcționeze 3 000 școli confesionale românești. Apostol Culea și-a dat seama de cumplita situație culturală a românilor basarabeni. A încercat să repare ceea ce putea. Manualele sale - „Abecedarele” (cl. I-II), „Citirile” (cl. I-V), „Istoriile” și „Geografiile” (cl. IV), manualele de calligrafie etc. au fost acceptate și adoptate ca manuale unice, impuse în toate școlile primare. În interiorul lor Apostol Culea a introdus povestiri istorice patriotice despre Basarabia. Ele vor fi reunite apoi în volumul „Când moldovenii țineau strajă la Nistru”. Ca și această carte, cu mare circulație între învățătorii și profesorii de istorie a fost Albumul Istoria românilor în ilustrații³².

Un mare răsunet l-a avut deschiderea cursurilor „școlii de vară săteti” din vara anului 1939 la Soroca. Datorită prestigiului lui Apostol D. Culea, numărul cursanților – învățători și profesori – a fost deosebit de mare. Înzestrat cu simț istoric de către prof. N. Iorga, în fierbinte vară a anului 1939, Apostol Culea a înțeles și a prezentat tragismul care amenința Basarabia. Discursurile rostite de profesorii de la Soroca, inspirate de

31. Apostol D. Culea, *Povățuitor școlar sau Metodică teoretică și practică pentru învățătorii școalelor din Basarabia, scrisă de Apostol D. Culea, Institutur în București*, Inst. de Arte Grafice România Nouă, Chișinău, 1918, 143 p.

32. Apostol D. Culea, *Istoria românilor în ilustrații. Album istoric alcătuit de Apostol D. Culea pentru școalele primare și secundare*, Editura Institutului de Arte Grafice Ramuri, Societate Anonimă, Craiova, 1926.

Apostol Culea, au prevestit evenimentele întunecate din vara anului 1940.

Numirea lui Apostol Culea în fruntea Fundației Regale „Regele Mihai I” nu a mai putut repara ceea ce se distrusese după 28 iunie 1940. A încercat să facă ceea ce era posibil, în condiții de război. A acționat în spirit democratic, ceea ce a făcut să fie mult apreciat de basarabeni. Această amintire a determinat autoritățile comuniste să-i solicite chiar în luna septembrie a anului 1944 să creeze o nouă revistă pentru învățători și profesori. A refuzat, motivând că era bolnav. În realitate, după cum a declarat în familie, nu a vrut să lucreze cu autoritățile impuse de sovieticii care răpiseră Basarabia de la români. Atitudinea lui a generat răzbunare din partea autorităților comuniste. În cotidianul „Scânteia”, nr. 39, pagina 2, la 29 octombrie 1944 a apărut articolul „Epurația scriitorilor”, care conținea o cerere imperativă de înlăturare din societate a scriitorilor și publiciștilor cu sentimente naționale și anticomuniste. Între ei figura și numele lui Apostol Culea.

La 7 martie 1949, în București, după o grea suferință – scleroză a creierului - Apostol Culea a murit. A fost înhumat în Cimitirul Sf. Vineri din București. La ceremonia funerară au participat membrii familiei și câțiva apropiați, ca Tudor Iacobescu, Al. Lascarov-Moldoveanu, preotul N. Smochină etc. Nu s-au rostit discursuri. Mihail Sadoveanu atrăsese atenția ca oamenii să fie prudenți, mai ales că o serie dintre prietenii lui Apostol Culea – D. V. Țoni, Ion Mihalache etc. aveau deja casă și masă gratuite din partea autorităților comuniste.

Abia în anul 1982, în localitatea natală a lui Apostol Culea, satul Sudiți (Județul Ialomița), s-a organizat sărbătorirea a 100 de ani de la nașterea sa³³. Cu ocel prilej, s-a constatat din nou că Apostol Culea, deși pomenit în Micul Dicționar Enciclopedic, nu era agreat de autoritățile comuniste care nu-i iertau și nici nu-i uitau acțiunile din Basarabia. Cu greu, la insistențele nepotului vitreg al lui Apostol Culea, s-a deschis atunci, în clădirea vechii școli primare din satul Sudiți „Muzeul memorial Apostol D. Culea”, iar școlii din sat i-a fost dat numele Apostol D. Culea. În fine, actualmente numele lui este pomenit la loc de cinste între cei care au luptat pentru o Basarabie românească.³⁴

33. Organizatori R. Șt. Vergatti și Ion Fotă (învățător însurat cu o soră a lui Apostol D. Culea).

34. Ion Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, *op. cit.*, p. 68, 72, 139.

**Comitetul de propagandă Culturală pentru Basarabia. De la dreapta la stânga:
Apostol D. Culea, N. Beldiceanu, M. Sadoveanu, Șt. Ciobanu, maior T. Pamfile,
N. Dunăreanu, la Chișinău în 1920.**

**Misiunea Fundației Culturale Principele Carol la Dragodana, în iunie 1924.
Apostol Culea așezat în dreapta imaginii.**

**Constanța, 5-9 decembrie 1932,
Apostol Culea la cursul de inițiere al învățătorilor (centrul fotografiei).**

**Portretul lui Apostol D. Culea
Schiță de Victor Ion Popa.**

Apostol D. Culea la 58 de ani (1940)
www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Ancheta „Curentul ul”

Permanența problemei tineretului

Dacă oamenii de răspundere nu se apropie de tineret, să-l înțeleagă, nici o soluție nu e eficace

Răspunsul d-lui Ap. D. Culea fost director al fundației culturale „Regele Mihai I”

1. Problema tineretului, permanent în toate țările și vremile, s'a agravat la noi printr'un ados specific românesc.

Un învățământ teoretic (chiar când poartă firma practicii) necoform cu structura social-economică a poporului român, aruncă an cu an valuri de tineret peste necesitățile și posibilitățile de absorbție ale societății.

Exemple câte voiți: Sunt cam 5000 de învățători fără posturi, începând cu promoția 1936-37. Seminariile din teologie mai mult decât trebuie. Absolvenți de școli practice caută slujbe. Disproporția crescândă între locurile de plasament față de ofertele de serviciu, trecește prematur în tineret grijiile de mâine. De nici înțelegerea lui spre metodele radicale și extreme.

Să nu uităm că Europa trăiește azi zodia tineretului care a revoluționat-o și care mai e și politic. Curentul ne-a atins și prin latura politică a mișcării tineretului, creșterea a complicat problema.

Oamenii de răspundere să se apropie de tineret, să-l înțeleagă și să-l înțeleagă. Fără asta nici o soluție nu e eficace.

ÎNȚĂMANTUL S'A FIE AJUSTAT LA REALITĂȚILE ROMĂNEȘTI

2. Ajustarea întregului edificiu de învățământ la realitățile noastre, potrivit structurii și dualității românești, astfel ca absolvenții să-și aște întrebuințare imediată. Reînălțarea idealismului profesional. Individualitatea ce se marchează ca valori și nu simpatia în colectivitate, vor trebui dezvoltate în centre de educație pentru a deveni odată conducători lașarii în cercul lor de viață. Așa am încercat noi la Fundația Regală pentru știri prin goliile țărănești.

Abaterea dela preocupările politice prin cele de educație și cultură este posibilă organizându-se „timpul liber” al „Anului” cercuri literare, sportive, muzicale, bibliotecă populară, excursii, etc. Experiența căminelor culturale ale Fundației Regale, unde nu se înțreabă de vârstă și credințe politice, stă la îndemână tuturor. Prin

(Continuare în pag. 111-a)

Cu cine s'a căsătorit fiul d-lui Roosevelt

NEW-YORK. 15 (Radio). — Correspondentul american D. N. B. conștă că James Roosevelt, fiul cel mai mare al președintelui Statelor Unite, s'a căsătorit Loni cu fiata sa soră de căsătorie, care l'a înșărit la Buenos Aires, unde a suferit o operație.

Articol publicat de Apostol D. Culea în septembrie 1944 în ziarul Curentul, în cadrul anchetei pe tema tineretului românesc. Din text rezultă că atunci existau aceleași frământări ca și astăzi: lipsa locurilor de muncă pentru absolvenții de liceu și de facultate, un număr prea mare de absolvenți ai seminariilor și institutelor teologice etc.

SUMMARY

The article presents the personality of Apostol D. Culea, teacher, patriot, fighter for the Romanians's rights to study their native tongue, in Basarabia. In 2012 we commemorate 200 years since the Ottoman Empire conceded the Romanian territory of the Basarabia province to the Tzarist Empire.

